

Parapatics Andrea

Pannon Egyetem, MFTK, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

Változó attitűdök a szleng használatában

„Eközben Antigoné összejött Haimónnal”; „Necces volt megírni akkoriban ezt a költeményt, mivel akkor szakítottunk a Habsburg-házzal” – idézetek iskolások dolgozataiból. A „pongyola nyelvhasználat”, a „bizonytalanság a nyelvi regiszterben”, „a megértést alapvetően gátló stilisztikai, nyelvhelyességi hibák”, valamint a „sivár szókincs, értelemzavaró szóhasználat” a szóbeli és az írásbeli érettségi vizsgán is kevesebb pontot eredményez (vö. ÉÜ: 15), hiszen a tanulóknak el kell sajátítaniuk, melyik nyelvhasználati szintéren, milyen beszédpartnerekkel szemben és milyen témáról milyen stílusban célravezető kommunikálniuk. Meg kell tanulniuk a köznyelvi szókincset. De valóban ilyen egyszerű dolguk van? Biztosan tudják, mi a „köznyelvi”? Biztosan tudjuk?

Az elsősorban fiatal tanulók és másodsorban idősebb felnőttek nyelvhasználatát és attitűdjeit vizsgáló kutatásom alapvető hipotézise, hogy a sokak által problémaként, a fiatalok kommunikációs vagy akár nyelvi kompetenciájuk hiányosságaként értelmezett folyamat, a szleng funkcionális terjedése valójában társadalmi változások leképeződése a nyelvhasználatban. Hagyományos funkcióinál fogva a szleng mindig is rendkívüli gyorsasággal és könnyedséggel válaszolt a társadalom kihívásaira. A különböző generációk nyelvi attitűdjei és nyelvhasználati szokásai arról tanúskodnak, hogy „nyelvhelyességi hibák” sokasága helyett sokkal inkább nyelvhasználati változásoknak, ennek alapjaként pedig a nyelvi mentalitás módosulásának lehetünk szem- és fültanúi, amelyeket társadalmi változások generálnak. A változásokat közismerten előszere-ttel értékelik negatívan a beszélőközösség tagjai. A dolgozatban közölt következtetések alapjául Magyarország 320 középiskolás tanulójaival készített átfogó makrovizsgálat és további kiegészítő mikrokutatások eredményei szolgálnak.

Célok, hipotézisek

Jelen tanulmánynak nem célja a szleng szakirodalmi meghatározásainak a megújítása, hiszen közkeletű megállapítás, hogy e jelenségre nem adható „egymondatos” definíció (vö. Kis, 1997. 239.; Péter, 1999. 25.; Kövecses, 2009. 14.). A szleng és megítélése kérdéséhez a hazai és a nemzetközi szakirodalom is a funkciók leírásával közelít. A dolgozat az attitűdök és a funkciók módosulását vizsgálja elsősorban középiskolás tanulók körében, és e változás nyelvi és társadalmi okainak a feltárását tűzi ki céljául.

A magyar szlenget, illetve szerepköreit vizsgáló tanulmányok hagyományosan előtérbe helyezik a jelenség polgárpukkasztó, lázadó funkcióját. Hipotézisem szerint azoknak a mai fiataloknak, akik jóval az 1989-es rendszerváltozás után születtek, akiknek a (korábban tiltott) farmernadrág és hosszú haj mindennapos, és akiknek jó része nem tudatosan alkalmazza ezt a beszédmódot, bizonyosan nem célja a társadalom, de sokszor még az iskolai vagy szülői szigor elleni lázadás sem. Vagyis a verbális rejtőzés igényét létezőnek, de a rendszerváltás előtti évtizedekhez képest jóval kevésbé jellemzőnek feltételezem. Miként Tolcsvai Nagy Gábor is megállapítja: „...amilyen mértékben elterjedt ez az értékmegvonó, ironizáló nyelv, olyan mértékben veszített eredeti karakteres vonásaiból, olyan mértékben csökkent a szembenállás kinyilvánítása [...] megszűnt ellenállónak vagy veszélyesnek lenni a szlenges társalgás” (Tolcsvai Nagy, 2004. 105.).

„Mivel a társadalom által termelt ingerek közötti eligazodás bizonytalanságérzettel terhes, az eligazodás viszont sürgető, így az egyének gyors, azonnali, ugyanakkor értelmesnek és célszerűnek tűnő reagálásokra kényszerülnek, s ennek során értékeket vesznek alapul” (Csepeli, 2002. 220–221.). Az attitűdök szoros összefüggésben állnak az elsajátításra és a használatra vonatkozó motivációkkal (vö. Fasold, 1984; Gardner, 1985), noha a használat mértéke és foka természetesen nem csupán azoktól függ. A vizsgált korosztály véleményének, hozzáállásának megismerésével a szleng használatának és terjedésének valós alapjairól tájékozódhatunk, nyelvhasználati szokásaikkal, szülei és pedagógusai nyelvi viselkedéséről szóló gondolataikkal, valamint idősebb adatközlők nyelvi attitűdjeivel összevetve egy nyelvimentalitás-változás folyamatába nyerhetünk betekintést. A különböző csoportokat változatos módszerekkel vizsgáló kutatás eredményei új információkkal gyarapítják a szleng szerepköreiről szóló hagyományos diskurzust, ami a szlenggel kapcsolatos sztereotípiákat – olykor tévhiteket – csökkentheti, jelentősen módosítva ezzel a szleng használata miatti nyelvi értékítélet általában negatív előjelén (részeredményekről ld. Parapatics, 2014, amelynek néhány részletét jelen tanulmányhoz is felhasználtam). A kutatási eredményekből levonható következtetések a megértés hídját építik a generációs szakadék fölé.

A dolgozat az attitűdök és a funkciók módosulását vizsgálja elsősorban középiskolás tanulók körében, és e változás nyelvi és társadalmi okainak a feltárását tűzi ki céljául. A magyar szlenget, illetve szerepköreit vizsgáló tanulmányok hagyományosan előtérbe helyezik a jelenség polgárpukkasztó, lázadó funkcióját. Hipotézisem szerint azoknak a mai fiataloknak, akik jóval az 1989-es rendszerváltozás után születtek, akiknek a (korábban tiltott) farmernadrág és hosszú haj mindennapos, és akiknek jó része nem tudatosan alkalmazza ezt a beszédmódot, bizonyosan nem célja a társadalom, de sokszor még az iskolai vagy szülői szigor elleni lázadás sem. Vagyis a verbális rejtőzés igényét létezőnek, de a rendszerváltás előtti évtizedekhez képest jóval kevésbé jellemzőnek feltételezem.

Szakirodalmi áttekintés

Történeti háttér és terminológia

A szleng napjaink egyre terjedő, meghatározását, nyelvrendszer-tani helyét és jellemzőit illetően is számos szakirodalmi ellentmondást mutató, összetett, dinamikus nyelvi, társadalmi és pszichológiai jelensége (ld. pl. Eble, 1992). E fejezet rövid összefoglalást ad a magyar szleng történetéről, megvilágítva a terminológiai sokszínűséget is. Amint Jelisztratov (1995/1998. 10.) fogalmaz: „valamennyi műszo mögött vagy egy sajátos (stilisztikai, szociológiai stb.) nézőpont áll, vagy pedig bizonyos nemzeti hagyomány”.

A magyar szleng évszázadokon át tartó nyelvi-nyelvhasználati és társadalmi változások során jutott el jelenlegi állapotáig és módosult megítéléséig. Az első szórvány- emlékekkel és gyűjteményekkel a bűnüldözéssel kapcsolatban találkozhatunk. Legkorábbi gyűjteményeink közé soroljuk Oláh Miklós 1536-os koldusnyelvi szójegyzékét és Jablonczay Petes János 1782-re adatolt, a tolvajnyelv akkor aktuális szavait, a „zshivány” szókat összegyűjtő listáját, amelynek 74 szavából 4 ma is használatos (vö. Parapatics, 2008). A 19–20. század folyamán szintén tolvajnyelvi szójegyzékek, rendőrök, felügyelők, detektívek által összeállított szótárak jelentek meg, a sor egyik legújabb tagja a magyar börtönszleng szótára (Szabó, 2008).

A tolvajok e sajátosan titkos nyelvét, amely a hatóságok és a megkárosítandók elől való (verbális) rejtőzködést szolgálta, a magyar terminológiában ma *argónak* nevezzük. Az igazi argó világával való érintkezésre a nagyvárosokban, elsősorban Budapesten nyílt lehetősége a katonáknak és a munkásoknak, rajtuk keresztül pedig a diákoknak. Az alsóbb társadalmi rétegekben kifejlődött egy különleges nyelv, amelynek grammatikai rendszere szinte teljesen azonos a köznyelvével, de szókincse eltérő, és amelyből egyre több elem áramlott a köznyelvbe. Az eredmény egy „argóval átítatott köznyelv” lett, ahonnan egyes szavak, kifejezések feljebb hatolhatnak magasabb társadalmi osztályok nyelvébe, vagy elterjedhetnek a nem nagyvárosi lakosság körében is. „De éppen ezáltal szinte megszűnnek argot-szavak lenni, minthogy az argot két fontos jegyét, a titkosságot, valamint a csoporthoz kötöttséget elvesztették” (Bárczi, 1932. 2–3.). A 20. század végére a társadalmi, területi és életkori szempontból már nem vagy nem egyértelműen behatárolhatóvá, tematikájában is változatossá váló szókészlet jelölésére Péter Mihály több mint 30 évvel ezelőtt született tanulmánya (1980) óta – saját műszo híján – általában a *szleng* megnevezés használatos, az alvilág nyelve pedig ennek egy változataként definálható. Szemben például a világ első „argókutató” központjával bíró francia, vagy az *argót*, a *zsargont* és a *szlenget* máig szinonimaként kezelő orosz szakirodalommal (vö. Tóth, 2008). Néhány évtizeddel ezelőtt a magyar terminológiában elterjedt volt az *ifjúsági nyelv*, *diáknyelv* terminus is, azonban fontos különbség, hogy a szleng már akkor sem volt pusztán a fiatalokhoz, illetve az iskolai szókészlethez köthető. Jelen dolgozat a *szleng* terminust használja, Péter Mihály felfogását követve: a szleng a fiatalabb nemzedékek körében különösen kedvelt beszédmód – azaz egyfelől szó- és kifejezőkészlet, másfelől sajátos nyelvhasználati-stilisztikai forma, de nem stílus, sem nem szociolektus (Péter, 1999) –, amelynek „elterjedtsége ma már sem »függőlegesen«, sem »vízszintesen«, sem nemzedéki megoszlásban nem lokalizálható” (Péter, 1980. 275.). Az alábbi megközelítés tehát a magyar szlengre is igaz: „Slang is lexical rather than phonological or syntactic, although body language and intonation are often important in signaling that an expression is to be interpreted as slang. Nor is there a slang syntax”¹ (Eble, 2004. 263.).

¹ „A szleng inkább lexikai, mint fonológiai vagy szintaktikai jelenség, noha a testbeszéd és a hangsúly gyakran fontos annak jelzésében, hogy egy kifejezés szlengként értendő. Nincs szleng szintaxis sem” (A fordítások minden további esetben tőlem származnak, ahol nem jelölöm külön.)

A szleng hagyományos funkcióiról

Komplex jelenség lévén a szleng az, amit „senki sem” (Kövecses, 2009. 14.), illetőleg „mindenki másképpen” (Péter, 1999. 25.) tud meghatározni, sok kutató szerint pedig nem is lehet funkciójától és használatától függetlenül definiálni (Eble, 1999), ezért a továbbiakban ezek tömör összefoglalása következik. James Brander Matthewst idézve: „... egtöbbször az ember a szleng használata nélkül is tökéletesen ki tudja fejezni, amit kifejezni kíván, néha azonban egy szlengkifejezés, amely ténylegesen mond is számunkra valamit, jobb, mint egy szeplőtlen mondat, amely nem tartalmaz egyebet, csupán saját makulátlanságának tudatát” (idézi Partridge, 1933/2002. 24.). Partridge klasszikus tanulmánya szerint létrejöhet egy szlengszó jókedvből, játékoságból, vagy polgárpukasztás, a hallgató megdöbbenése céljával, csupán „a hecc kedvéért”. „...Hogy kikerülje a közhelyeket, hogy tömör legyen és érthető. [...] Kézzelel foghatóbbá tegye azt, ami elvont, földközeliabbá azt, ami idealisztikus, hogy közelebb hozza a távolit”, hogy eloszlassa a beszélgetés vagy az írás ünnepélyességét. „Hogy csökkentsen az elutasítás fájdalmán, vagy újabb értelmet adjon neki. [...] Hogy enyhítsen a tragédián, a halál, az örület elkerülhetetlenségén, hogy elfeledje az elvetemült gonoszság ocsmányságát vagy szégyenét (pl. hűtlenség, hálátlanság)” (Partridge, 1933/2002. 22.), ezáltal erőt ad a beszélőnek, hallgatójának vagy akár mindkettőnek a folytatáshoz. Chapman (1988) és Eble (1999) egyaránt úgy definiálják a szlenget, mint az egyén csoportbeli tagságának igazolására és a csoportkohézió erősítésére használt nyelvet – egyfajta menedék, gyógyír. De funkciója egyúttal a domináns kultúrától való elhatárolás is, akár mint az egyéniség kifejezése, akár mint a hatalommal szembeni lázadás.

Az univerzális sajátosságokon, homo sapiensi igényeken túl a szleng az egyes nemzetek, nyelvközösségek történelmének alakulásától függő további, speciális funkciókat is betölt. A magyar szleng jellegét például nagymértékben meghatározta a lázadó szerepkör. Magyarországon a második világháború után erőteljes társadalmi átrendeződés zajlott le. „A korábban meglehetősen kötött rétegek határai elmosódtak, a mobilitás soha nem látott mértéket öltött. [...] A gimnazisták, a szakmunkástanulók és a már dolgozó fiatalok közötti különbségek főleg 1960 után elmosódtak jó tizenöt évre – legalábbis sok tekintetben. A beat- (majd rock-) zene volt talán a legszorosabb kapcsolat közöttük mint szabadságvágyuknak, újat akarásuknak és együttes elkülönülésüknek egyik legfontosabb kifejezőeszköze” (Tolcsvai Nagy, 1988. 399–400.). Közös nézeteik legszembetűnőbb jele farmernadrágjuk, tornacipőjük és hosszú hajuk volt, de legalább ekkora mértékben jellemezte őket nyelvhasználatuk is, amelyet sportesemények, üzemi gyakorlatok és társadalmi munkák során tanultak el a nagyobb presztízshez jutott munkásságtól és kispolgárságtól – ezt nevezte el az akkori szakirodalom *iffúsági nyelvnek*. A 21. század világában még észlelhető a szleng eme sajátja: bármennyire is lazulnak a kötöttségek, a fiatalok mindig korlátokat fognak érzékelni társadalmuk írott és íratlan törvényei tengerében (ld. még Chapman, 1988). Mindemellert a kutatás jelen tanulmányban közölt eredményei arról tanúskodnak, hogy a szlengnek ez a szerepe nagymértékben háttérbe szorult a mai középiskolások körében.

A szleng kettőssége, hogy egyszerre szolgálja a rejtőzködést, az elkülönülést, a személyiség kiemelését, ugyanakkor szavai rendkívüli tempóban válhatnak divattá, közismertté. A szleng szélesebb vagy szűkebb társadalmi ismertsége alapján Partridge (1933/2002) megkülönbözteti az általános és a speciális szlenget, noha ezek a beszélő számára nem jelennek meg elkülönülten, csupán a csoporton kívüliek számára lehetnek feltűnőek. A szleng kiscsoportokban születik, ahol a társak közül kiemelkedni vágyó kreatívabb, szuggesztívabb (referencia)személyeket nyelvi viselkedésükben is követik társaik, majd az általánosan ismert fogalmak nevei az egyes beszélők közvetítésével további

csoportokban, egyre szélesebb körben is ismertté válhatnak és elterjedhetnek, s ez alapján beszélhetünk nagycsoport-szlengekről – így divatról – is. „A dialektikus fejlődés következtében a szleng expresszivitása és »provokatív« jellege elterjedésével egyenes arányban gyengül, míg végül saját ellentétébe csap át, azaz divattá, konformissá válik” (Péter, 1999. 29.). A divatjelenségek azonban magukban hordják megszűnésük okait is. Ha egy szó túlzottan ismertté és közhasználatúvá válik, már nem tudja teljesíteni fent ismertetett szerepköreit, így a nyelvhasználók rövidesen újat keresnek a helyére. „Sok esetben az argó pusztán arra törekszik, hogy lényegében azonosan, ugyanazon a fokon, ugyanannyi erővel mondja, amit mond, de más szóval” (Kolozsvári Grandpierre, 1979. 119.). Így a divatnak eme körforgása egyúttal a változás iránti szükségleteket is kielégíti. Az eredmény pedig: szinonimák rengetege a leggyakrabban használt fogalmakra.

Az azonos vagy hasonló jelentésű szlengszavak elburjánzásának azonban gátat szabnak a nyelv univerzális működési elvei. A nyelvhasználat kettős – nyelvi és társadalmi – beágyazottságának elmélete szerint egy nyelvben az születik és marad meg, amire a közösség legalább egy csoportjának szüksége van. A nyelvi divattá, azaz voltaképpen önmaga ellentétévé váló szlengszóra vagy -kifejezésre megszűnik az igény, a nyelvi ökonómiára való törekvés pedig tovább szorgalmazza az ilyen formában feleslegessé vált elemek kikopását a nyelvből. A sorra születő, valaha használatban lévő temérdek szinonim szleng nagy részét végül csak a szótárak (a magyar szleng legutóbbi gyűjteményeihez ld. Parapatics, 2008 és Kövecses, 2009), netán a diákok tanórai levelezése és egyéb „digitális nyelvemlékek” fogják megőrizni. Nem minden divatos szlengszó járja be azonban ezt a folyamatot. A szlengszókincs bizonyos elemei nagyfokú elterjedtségük ellenére is akár éveken, sőt évtizedeken át is képesek használatban maradni.

A szleng terjedése és terjedésének hatásai

A szleng nagymértékű térhódítását jelzi John Camden Hotten könyvkiadó és szótáríró 1902-ben megjelent megállapítása: „...not only in the streets and the prisons, but at the bar, on the bench, in the pulpit, and in the Houses of Parliament, does slang make itself heard”² (Hotten, 1913/2013. I. n.). A gondolat mintegy száz évvel később még inkább megállja a helyét. Lépten-nyomon találkozhatunk szlenggel a médiában, az utcán, a szórakozóhelyeken, a színházban, a parlamentben vagy a katedrán, és gyakran a hallgatóság szemrebbenése nélkül (francia párhuzamhoz ld. Fiévet és Podhorná-Polická, 2006). A diákok iskolai, hivatalos közegben használt nyelvezetében szintén egyre inkább előtérbe kerülnek a szleng elemek. A „helytelen” szóhasználatból élő iskolai dolgozatok, tanórai megszólalások humoros céllal összeállított gyűjteményei egyúttal objektív írásos adatai annak, hogy a fiatalok formális beszédhelyzetben is természetesnek találják olyan szavak használatát, amelyek nevelők szerint nem helyénvalók (ld. a bevezetőben idézett saját gyűjtésű mondatokat is). A tapasztalatokat megerősítik egy magyar vizsgálat eredményei a tabuszavak használatáról: „a mai gyerekek alig-alig kontrollálják magukat a szólóhívási feladatban. Számos olyan szót leírtak, amelyeket hat évtizeddel ezelőtt talán még gondolni se mertek” (Gósy és Kovács, 2001. 352.). Ugyanerre jutott Anna-Brita Stenström is munkatársaival, akik 1993-ban londoni, tíz évvel később pedig madridi fiatalok nyelvhasználatát figyelték meg, és többek között az alábbi példával szemléltetik a változásokat:

² „...a szleng ma már nemcsak az utcákon és a börtönökben hallatja hangját, hanem az ügyvédi kamarában, a bírói pulpituson, a templomi szószéken vagy akár a parlamentben is” (A hivatalos fordításhoz ld. Partridge, 1933/2002. 24., az ennek javítására tett, itt közölt javaslatot köszönöm Siptár Péternek.)

„Since the students who recorded the conversation were not able to hide the recording equipment, their friends knew very well what was going on and did not hesitate to make the most of it:

[3] Tommy: you're allowed to swear as much as you like

Regina: are you?

Tommy: yeah

Regina: (shouting) fuck fuck fuck fuck!”³
(Stenström, 2006. 202.)

Jelenleg sorra születnek a hatékony és sikeres kommunikáció elérésére összpontosító tankönyvek, szókincsfejlesztő munkafüzetek, s a magyar Nemzeti alaptanterv irányadása szerint a magyar nyelv tantárgy középfokú oktatásának meg kell tanítania, az anyanyelvi kommunikáció feltételeként, a megfelelő szókincset, valamint „a különböző nyelvi stílusok sajátosságainak, valamint a különféle helyzetekben a nyelv és a kommunikáció változásainak az ismeretét” (Nat 10652). Az általános vélekedés szerint a szleng az informális beszéd szerves része, ahol nem szükségszerűen helytelen. E szavak formálisabb szintéren való előfordulását mint nem a presztízsvaltozathoz kiinduló új jelenségeket a többség, de a preskriptív szemléletű szakirodalom is a beszélők nyelvi inkompetenciájával és nyelvi igénytelenségével magyarázza. A nyelvi alkalmazkodás sikere azonban távolról sem csupán a beszélők kompetenciáján múlik, miként a szleng sem pusztán nyelvi, nyelvhelyességi kérdés, hanem szociológiai, szociolingvisztikai tényezőket is figyelembe kell vennünk a jelenség vizsgálatához.

Ladányi Mária (2007) figyelmeztet arra, hogy a nyelvszokástól való eltérés és a szabályosság nem zárja ki egymást. A nyelv kreatív használata során előbb a szabályok megsértésével, analógiás úton születnek új

Akár a köznevelési kimeneti követelményekről, akár a mindennapi gyakorlatról van szó, a szlenggel kapcsolatos nyelvi ismeretek közlése a pedagógusok aktuális és fontos feladatai közé tartozik, ám hogy munkájuk valóban hasznos legyen, érdemes tisztába kerülniük a valós helyzettel. Több, az elmúlt évek, évtizedek során használatos magyarországi nyelvtankönyv azonban meglehetősen idejétmúlt, homályos, sematikus vagy éppen szélsőséges ismereteket tanított a szlengről (az átfogó tankönyvelemzéshez ld. Parapatics, 2011), amely a szociolingvisztikai szemlélet elterjedése ellenére, az egyszerűség kedvéért pusztán megbélyegzi s tiltja a szleng használatát. Jelen kutatás eredményei jelentős mértékben hozzájárulhatnak e gyakorlat megváltoztatásához azzal, hogy új nézőpontot adnak egy olyan diskurzusnak, amely általában csupán a fiatalok nyelvi és kommunikációs kompetenciájának hibáit, hiányosságait emlegeti és kívánja valójában betarthatatlan szabályokkal megoldani.

³ „Amikor a beszélgetéseket rögzítő diákok nem tudták elrejtteni a felvevő készülékeket, a barátaik pontosan tudták, mi folyik, és nem haboztak, hogy megtegyék ezt:

Tommy: annyit szitkozódhatsz, amennyit csak akarsz

Regina: biztos?

Tommy: ja

Regina: (kiabálva) a francba, a francba, a francba, a francba!”

elemek, amelyekből a rendszert átszervező új szabályok jöhetnek létre. Így az eredetileg a társadalomnak csupán bizonyos csoportját érintő nyelvhasználat könnyen túlhatolhat annak normáin, az újdonságokat azonban gyakran a nyelv romlásának jeleként kezelik (vö. még Kiss, 2003. 52. a nyelvi historizálásról, illetve az aranykor- vagy ezüstkör-szindrómáról). „...az idő mindenképpen elhatározó szerepet játszik. [...] Ez viszont gyakorlatilag azt jelenti, hogy annak megállapítására, mi szleng, mi nem az, objektív mérték nincs” (Kolozsvári Grandpierre, 1979. 113–114.). Jól szemlélteti a folyamatos változékonyságot Hanna Lantto (2014. 641.) kifejezése is: „slang or slanglike expressions”⁴.

Акár a köznevelési kimeneti követelményekről, akár a mindennapi gyakorlatról van szó, a szlenggel kapcsolatos nyelvi ismeretek közlése a pedagógusok aktuális és fontos feladatai közé tartozik, ám hogy munkájuk valóban hasznos legyen, érdemes tisztába kerülniük a valós helyzettel. Több, az elmúlt évek, évtizedek során használatos magyarországi nyelvtankönyv azonban meglehetősen idejétmúlt, homályos, sematikus vagy éppen szélsőséges ismereteket tanított a szlengről (az átfogó tankönyvelemzéshez ld. Parapatics, 2011), amely a szociolingvisztikai szemlélet elterjedése ellenére, az egyszerűség kedvéért pusztán megbélyegzi s tiltja a szleng használatát. Jelen kutatás eredményei jelentős mértékben hozzájárulhatnak a gyakorlat megváltoztatásához azzal, hogy új nézőpontot adnak egy olyan diskurzusnak, amely általában csupán a fiatalok nyelvi és kommunikációs kompetenciájának hibáit, hiányosságait emlegeti és kívánja valójában betarthatatlan szabályokkal megoldani (pozitív ellenpéldaként l. az erdélyi magyar tanulók számára készült újabb tankönyvet: Tamás és mtsai, 2019).

Anyag és módszer

A fiatalok körében végzett adatgyűjtés 2011 tavaszán zajlott. A vizsgált korosztály a középiskolák 9. és 12. évfolyamának tagjai, azaz a 14–15 és a 18–19 éves tanulók (a négyosztályos középiskolai képzés elsős és végzős tanulói). Az alapsokaság magas, több tízezres létszámára való tekintettel kizárólag a rétegzett mintavétel módszerével dolgozhattam. A rétegzettség szempontjai az életkoron (illetve évfolyamon) túl a tanulók neme és a területiség voltak. Magyarország 7 régiójának mindegyikébe (továbbá Közép-Magyarországon belül egy fővárosi és egy Pest megyei vidéki középiskolába is) ellátogattam, és iskolánként két-két: egy 9. és egy 12. évfolyamot végző osztályban kérdőívet tölttettem ki, minden középiskola mindkét évfolyamán 20–20 darabot. Mindez a hét régióban a fővárossal együtt nyolc középiskola 320 tanulója véleményének megismerését és feldolgozását jelenti. (Az adatközlők idézésekor használt további rövidítések: Sp = Sopron, Tp = Tapolca, P = Pécs, Szb = Százhalombatta, Bp = Budapest, Mc = Miskolc, Db = Debrecen, Bcs = Békéscsaba; 9 = 9. évfolyamos tanuló, 12 = 12. évfolyamos tanuló; L = lány, F = fiú.)

A szubjektív vélekedések, viszonyulások utáni vizsgálódás során a kutató könnyen találkozhat az adatközlők megfelelési kényszeréből fakadó, társadalmilag kívánatos vagy annak tartott, a valóságot elkendőző válaszokkal. Az attitűdre inkább csak következtetni lehet az egyének különböző szóbeli, viselkedési és érzelmi reakciói alapján, így hatékonyabbnak bizonyulhatnak az indirekt mérési technikák. Dittmar (1976) viszont arra figyelmeztet, hogy az attitűdök nem jellemezhetők kielégítően pusztán megfigyelhető adatok révén sem, továbbá a kutató lehetőségei szempontjából gyakran mégis kézenfekvőbb a direkt módszerek alkalmazása – ekkor a szabadabb és hosszabb

⁴ „szleng vagy szlengszerű kifejezések”

véleménynyilvánításnak teret engedő nyitott kérdésekkel végezhető minél alaposabb feltárás. Jelen kutatás ezért többféle módszerrel dolgozik.

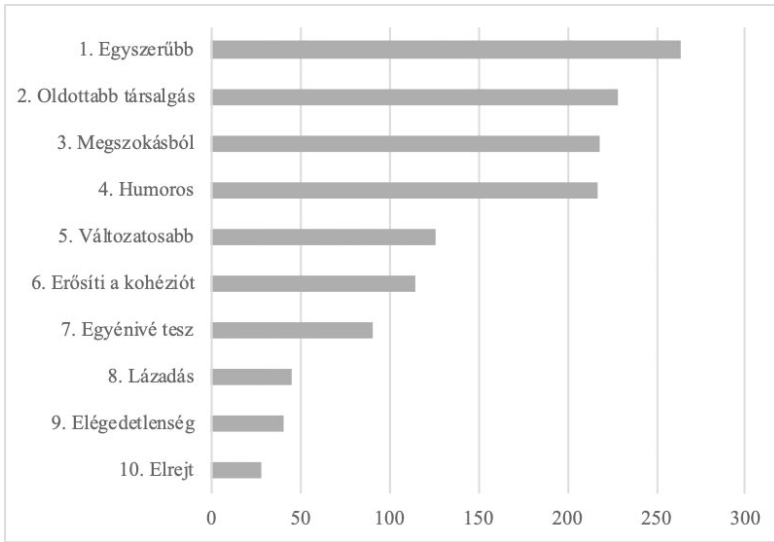
A körülményeket és a lehetőségeket figyelembe véve az adatgyűjtés elsődlegesen alkalmazott módszere a kérdőív kitöltése volt, amely az adatközlők nyelvi tudatosságát is jelentős mértékben mozgósította. A kérdőívet magam állítottam össze a próbagyűjtések és a közoktatásban szerzett tapasztalataim alapján, amely a zárt végű, eldöntendő kérdések megválaszolása mellett azok indoklását, a szabad véleménynyilvánítást is sok esetben kérte az adatközlőktől. A kérdőívet minden helyszínen személyesen töltettem ki a felkeresett iskolákban a tanórán, ez alkalmanként 35–40 percet vett igénybe. Ezen kívül osztályonként egy-egy, tehát összesen 16 fővel (8 lánnyal és 8 fiúval) interjút is készítettem és rögzítettem, amelynek alapját a kérdőív nyitott végű kérdései adták, de a témán belül az interjúalanyok irányíthatták a beszélgetést. Az interjúk során törekedtem az iskolai közegen belüli minél közvetlenebb helyszínen (pl. folyosói kanapé, udvari pad, társalgó, büfé stb.; vö. Feagin, 2002 is) megválasztására, az oldott hangvételű kommunikációra a tanulókkal. Végül talán a legfontosabb, leghitelesebb, noha nem rendszerezett adatok a kutatás egy harmadik adatgyűjtési módszere, a passzív megfigyelés révén érkeztek. Középiskolai tanárként összesen tíz éven át napi rendszerességgel figyelhettem meg a vizsgált korosztály nyelvhasználatát anélkül, hogy tudtak volna erről, nemcsak a tanórán, hanem azon kívül is folyosói beszélgetések, iskolán kívüli programok, digitális kapcsolattartás stb. során. Tanítványaim mindig szem előtt tartották pedagógus mivoltomat, illetve egy részük adatközlőm is volt, a mindennapokban azonban elfelejtkeztek a kutatás tárgyáról. Így folyamatos lehetőségem adódott spontán módon is megfigyelni az ottani tanulói közösség természetes nyelvhasználatát.

Eredmények

A szleng funkcióiról a tanulók válaszaik tükrében

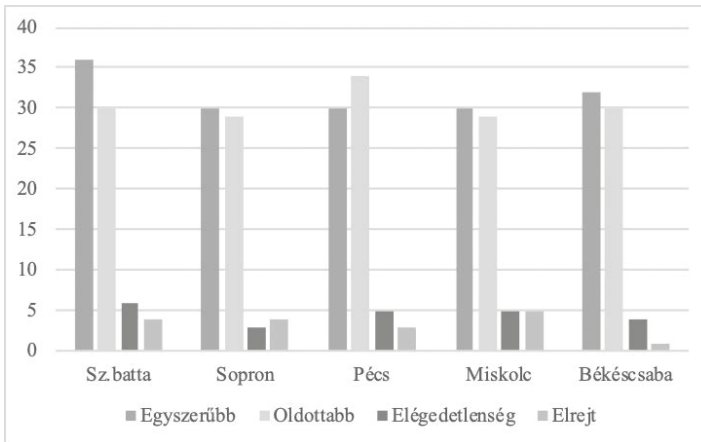
A szakirodalom és a próbagyűjtés eredményei alapján kategóriákba soroltam a szleng ismert funkcióit, és az adatközlőknek be kellett jelölniük a magukra érvényeseket (akár többet is). Ezek a következők voltak: 1) Egyszerűbb, rövidebb, gyorsabb. 2) Oldottabb, kötetlenebb társalgást biztosít. 3) Színesebbé, változatosabbá, érdekesebbé tesz. 4) Humorosabbá tesz. 5) Kiemeli a személyiséget, egyénivé tesz. 6) Megszokásból. 7) Erősíti egy csoport, közösség összetartozását. 8) Elrejt mások elől. 9) Lázadást fejez ki a nyelvi és/vagy a társadalmi szabályok ellen. 10) Elégedetlenséget fejez ki a meglévő nyelvi formák iránt. Emellett teret engedtem további, fel nem sorolt funkciók említésének is, de érdemben egyetlen tanuló sem élt ezzel a lehetőséggel sem írásban, sem szóban.

Az adatok megbízhatóságáról tanúskodik az, hogy az ország mind a nyolc kutatópontján közel egységes eredmények születtek, és az életkori rétegzettség tekintetében sem találhatunk jelentős különbségeket (a végzősök nyelvi tudata és önreflexiója fejlettebb). Az egyes funkciók jelöltsége alapján sorrendet állítottam fel a szlengnek a legtöbb tanuló által bejelölt szerepétől a legkevesebbet kapóig. Az összesített eredményekről az 1. ábra tájékoztat.

1. ábra. A funkciók sorrendje az összesített eredmények alapján (n = 320)

A területi hasonlóságokat a 2. ábra mutatja be a két-két legtöbb és legkevesebb jelölést kapott funkció példájával (az x tengely az adatközlők kutatópontonkénti létszámát jelöli, amely a két évfolyamon együtt 20+20, azaz 40 fő volt). Az ország különböző pontjain élő adatközlők sokszor szinte szó szerint ugyanúgy fogalmazták meg válaszaikat a nyílt végű kérdésekre. Ennek szemléltetésére a területi korlátok nem adnak lehetőséget, a dolgozat minden esetben csupán néhány, általános érvényűnek mondható gondolatot idéz a továbbiakban.

2. ábra. A területi hasonlóságok példája (n = 200)

A sorrend igazolta a rejtőzködésre és a lázadásra vonatkozó hipotéziseket. A tanulóknak csupán 9%-a jelölte be a nyelvi rejtőzködés funkcióját, és 14%-a a lázadást: „a fiataloknak kell egy »saját nyelv«, amit ők megértenek, de mások számára – pl. tanárok – nem megérthető” (SzB9L); „egyfajta inkognitót biztosít” (Tp12F), „egyféle lázadás a magyar

nyelv szigorú szabályai ellen” (Mc12F). A társadalmi normák, a kötöttségek lazulása, az iskolai és a szülői szigor általában jellemző enyhülése mellett a 21. század fiataljainak valójában már nem szükségszerű igénye sem a lázadás, sem a rejtőzködés. Ha a tanulókat a korhatár alatt is kiszolgálják alkohollal, cigarettával, ha tanáraik, szüleik sokszor mit sem tehetnek ez ellen, akkor nem is fontos eltitkolni előlük, sem lázadni ellenük. „Anyáéknak sokszor mondom, hogy ez már a 21. század” (Mc9L). Többen inkább érzelmeik, s nem tetteik leplezéseként értelmezték a rejtőzködést: „Elrejt, lazábbnak tűnik az ember tőle, vicces, így nem látják azt, ami az emberben rejtőzik” (Bp12L); „ez másfelől nálam annyira volt, hogy ha, mondjuk, valamit megkérdeznek, és kínos, akkor szlenges beszélással le tudom pöccinteni, és akkor nem kell elmagyarázni [...] nem kell kifejtteni, de megbántani sem akarom” (Szb9L, interjúrészlet).

A magyar szakirodalom az „ifjúsági nyelv” egyik fő jellemzőjeként tartja számon azt is, hogy elégedetlenséget fejez ki a meglévő nyelvi elemekkel szemben. Az ezt bejelölő, csupán 12,5%-nyi adatközlő egyike megfogalmazásában: „ad egy plusz kifejező lehetőséget” (Mc12F). Noha a tanulók a szleng egyik alapvető tulajdonságának és előnyének tartják nyelvújító jellegét – „Az ember fantáziájára is hatással lehet, új szavakat alkot” (Tp12L) –, személyes használatukban ez nem jellemző, és inkább már létező újdonásokat tanulnak el másoktól. Akadtak szkeptikus adatközlők is: „A szleng nem is biztos, hogy mindent ki tud fejezni úgy, ahogy a köznyelv tudna” (Szb12L).

Hasonlóképpen ritkább a vártnál a személyiségkiemelő (28%) és a beszédet változtatossá tevő (39%) szerep: „saját karakterem lesz tőle” (Mc12L); „ha nem lenne, akkor egyfajta szürkeség lenne a nyelvhasználatban” (P9F). Több adatközlő véleményét olvashatjuk viszont arról, hogy manapság szlengszavakat használni nem egyéni, nem is feltűnő, hanem (különösen kortársi közegekben) egyfajta kötelesség, elvárás: „nekem igazából nem teszi színessé, én azért szoktam hozzá, mert mindenki így beszél” (Szb9L); „Egész nap a barátaimmal vagyok az iskolában. Még jó, hogy szlengesen beszélek” (P9F); „a mai fiatalok hülyének nézik, ha választékosan próbál valaki beszélni” (Mc9L). Az egyéniség és a változatosság olyannyira háttérbe szorulhat a csoportba való beilleszkedés, a pozíció megerősítése és a kiközösítés elkerülése céljából, hogy a kitűnés felett éppen önmaga ellentéte győz: a divat.

A Chapman (1988) és Eble (1999) által is hangsúlyozott csoportkohéziós funkció minden harmadik diák (36%) használatában játszik tudatosan szerepet: „sok szituációban megerősíti a barátságot, hiszen egy közös nyelvet használunk, ami jó érzés” (Bcs9L); „sokkal jobb egy csoportban, mint egyedül” (Tp9L); „legalább valami kötődésük van egymáshoz, ha már a nemzettudat kezd felejtésbe merülni” (Mc12F). „Türelmetlen kapkodás és bizonytalanság, ez mai társadalmunk motorja. [...] Valami hiányzik. Talán valamiféle kohézió, mely a társadalmat összetartani lenne hivatott. Valami olyasféle erő, mely megmutatkoznék a családban, közösségekben, mely elviselhetőbbé tenné a kort, melyben élünk” (Matolcsi-Papp, 2006. 154–155.).

Az egyik leginkább egyértelmű, mégis csupán negyedik helyre szorult funkció a humorosság: ezt a válaszadók 68%-a (217 fő) jelölte meg. „Szlenggel sokkal érdekesebb a tanóra, sokkal többet mondjuk, hogy ez a tanár jófej és kedves és aranyos és vicces” (P9F); „néha kitalálunk új szavakat, amiken hetekig röhögünk” (Sp12L); „egy történetnek humorosabbá válhat a csattanója” (Bp12F). Csupán egyetlen szavazattal megelőzve a humorosságot, a megszokás lett a harmadik legtöbb jelölést kapó funkció, amely valójában nem is nevezhető annak, sokkal inkább funkció nélküli, szándékolatlan használatnak. 218 fő különösebb ok és cél nélkül (is) mond és ír olykor szlengszavakat, pusztán azért, mert saját nyelvhasználatában és az őt körülvevő közösségben is ez a megszokott: „Nem akarok jópofáskodni azzal, hogy szlenget beszélek, teljesen tudatlanti már szerintem” (Bcs12F); „Nekem tökmindegy, csak használom” (Bp12F); „néha én is használok szlenget, és észre se veszem már” (Sp9L); „A barátaim, ismerőseim is

így beszélnek” (Tp9F). „Másokhoz hasonlóan cselekedni és gondolkodni alapvetően emberi hajlandóság” – írja Forgács József is (1996. 305.). Találó terminus a „társas fertőzés” arra a jelenségre, amikor az emberek automatikusan engedelmessé válnak a csoportbefolyásnak, akár annak nyomása nélkül is, s ez ahhoz is hozzásegít, hogy az emberek „a jelent az összes többi korszaktól eltérőnek, saját magukénak érezhessék” (Csepeli, 2002. 163.). A divat, ez a lényegében utánzás alapján alapuló társas lélektani jelenség az emberek konformitásérzetének fontos tényezője (Forgács, 1996. 304.), csakúgy, mint az egyént körülvevő csoportok attitűdjéhez való tudatos vagy önkéntelen igazodás is: „attitudes are directly influenced by exceptionally powerful environmental factors such as the family, work, religion, friends or education, up to the point that people tend to adjust their attitudes to conform with those that are most prevalent in the social groups they belong to”⁵ (Lasagabaster, 2004. 399.).

71%-kal a második legnépszerűbb funkció a középiskolások használatában az oldottabb, kötetlenebb társalgás biztosítása: „nélküle a fiatalok tartózkodóbbak merevebbek lennének” (Mc9F); „Jóízűbb így a beszélgetés” (Bp12L); „gyakorlati haszna van, jól oldja a feszült helyzeteket” (Szb12F); „ki lehet magunkat magyarázni kényes helyzetekben” (P9L); „magabiztosságot ad” (P12F); „segíti a barátkozást” (Sp12F); „be lehet vágódni a csajoknál” (Sp9F).

Végül néhány gondolat az 82,5%-kal első helyen álló egyszerűsítő funkcióról. „Végülis [a szleng] egy önmagától kialakult dialektus...? Aminek szerintem a kiváltó oka az volt, hogy tudat alatt is az emberek megpróbáljanak egy sokkal praktikusabb, tömörebb, rövidebb, mégis kifejezőbb nyelvet létrehozni [...] Hatékonyabb, mert sokkal kisebb időráfordítással tudok sokkal több információt a lehető legegyszerűbb módon

Csupán egyetlen szavazattal megelőzve a humorosságot, a megszokás lett a harmadik legtöbb jelölést kapó funkció, amely valójában nem is nevezhető annak, sokkal inkább funkció nélküli, szándékolatlan használatnak. 218 fő különösebb ok és cél nélkül (is) mond és ír olykor szlengszavakat, pusztán azért, mert saját nyelvhasználatában és az őt körülvevő közösségben is ez a megszokott: „Nem akarok jópofáskodni azzal, hogy szlenget beszélek, teljesen tudatalatti már szerintem” (Bcs12F); „Nekem tökmindegy, csak használok” (Bp12F); „néha én is használok szlenget, és észre se veszem már” (Sp9L); „A barátaim, ismerőseim is így beszélnek” (Tp9F). „Másokhoz hasonlóan cselekedni és gondolkodni alapvetően emberi hajlandóság” – írja Forgács József is (1996. 305.). Találó terminus a „társas fertőzés” arra a jelenségre, amikor az emberek automatikusan engedelmessé válnak a csoportbefolyásnak, akár annak nyomása nélkül is, s ez ahhoz is hozzásegít, hogy az emberek „a jelent az összes többi korszaktól eltérőnek, saját magukénak érezhessék” (Csepeli, 2002. 163.).

⁵ „az attitűdöket közvetlenül befolyásolják olyan kivételesen erőteljes környezeti tényezők, mint a család, a munka, a vallás, a barátok vagy az oktatás, olyan mértékig, hogy az emberek hajlamosak igazítani az attitűdjeiken azért, hogy összhangba kerüljenek a szociális csoportjaik leginkább uralkodó tagjaival”

továbbadni másoknak” (Bcs12F, interjúrészet); „egyszerűsíti az életünk. Minden bonyolult, kell valami könnyébbítés” (Bcs12F); „tudni kell rövid frappáns válaszokat adni és erre megtanít” (Szb9L). Ez az egyszerűség a magyar szlengben két nézőpontból is vizsgálható. Nyelvi, nyelvtani szempontból a szóalakok rövidítését (és továbbképzését) jelenti a magyar nyelv más változataiban is gyakran használt kicsinyítő képzőkkel (pl. *szereitek* > *szercsi*), vagy valamely játékosabb, nem szokványos módon (pl. *szendvics* > *szecsa*, *szendzsa*, *szenyó*, ld. Parapatics, 2008), illetőleg a köznyelven hosszabban körülírható összetettebb fogalmak, érzelmek, tevékenységek stb. egy-egy szóval megoldott kifejezését: „ha gyorsan akarok valamit, elintézem egy szlengszóval a barokkos körmondatok helyett” (Mc12F), vagy: „Ha sietek valahova és valaki kérdez valamit és hogy gyorsabban végezzek” (Bp9L); „sokkal könnyebb kimondani azt, hogy *OMG*, meg az különleges, mint azt kimondani, hogy *teúristen*” (P9F). Az érdekesség, a változatosság, a humorosság, vagy éppen a kitűnési vágy mellett számos rövidített alakot eredményezett az infokommunikációs eszközök térnyerése is az elmúlt évtizedben. A *Jelentés a magyar közoktatásról* sorozatnak az adatgyűjtés évére vonatkozó beszámolója (Török és mtsai, 2011) szerint a 14–15 éves magyarországi tanulóknak már a kutatást megelőző években, az okostelefonok elterjedése előtt is 83%-a fért hozzá a világháléhoz otthon. Mivel a fiatalok döntő hányada tölt el órákat naponta a számítógépen és a telefonján folytatott írott kommunikációval, az eredetileg karaktersökkentés, ezáltal pénz- és időspórolás céljából született nyelvi elemek fokozatosan beáramlanak a nyelvhasználat további szintereire is. Az egyszerűsített alakok egy része a közvetlen szóbeli kommunikációban is elterjed, és a fiatalok a szlengre jellemző funkciókat tulajdonítanak nekik.

„– Az egyszerűbb és rövidebb, gyorsabb, azt bejelöltem, hogy én erre használom, szerintem mások is...

– *Ez alatt mit értesz? Egy példát tudnál mondani?*

– Mondjuk a technika fejlődésével [...] chat meg hasonlók, ott mindig szlenget használnak.

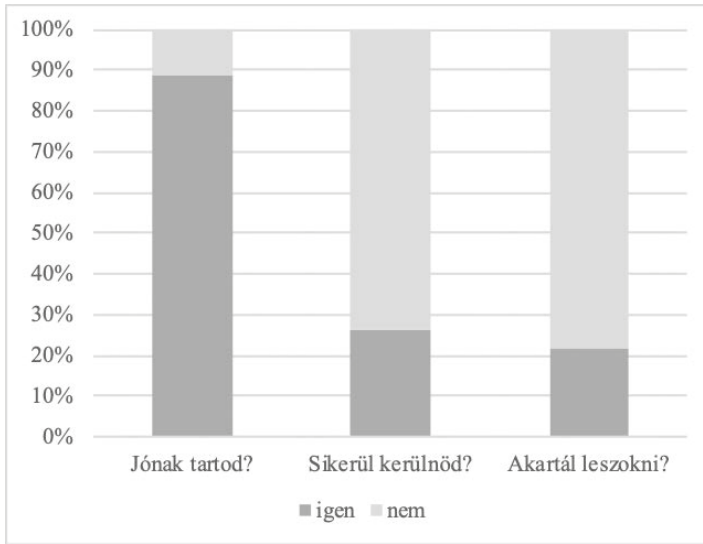
– *Tehát ez arra vonatkozik, hogy akkor azt írod, hogy vok a vagyok helyett, mondjuk?*

– Ezt kiírom, de lehet, például igen, erre... Vagy az ilyen közvetlenebb baráti körben, akik ismernek, ugye, félszavakból is megérti egymást az ember, akár szlenggel is, ez rövid és gyors...” (P12F)

A megszokottá vált használatról

A további zárt és nyílt végű kérdésekre adott válaszok fontos adalékokkal szolgálnak az eddig megismert tények mélyebb megértéséhez, a változás hátterének a feltárásához. A szleng használatára vonatkozó általános attitűdökből kiindulva az lenne feltételezhető, hogy a tanulóknak érdekében áll kerülni a szlenget akkor, amikor tesztpontok, érdemjegyek vagy személyiségük megítélése múlik nyelvhasználatukon. Továbbá: érdekükben állhat az is, hogy visszaszorítsák szlenges szókincsüket akkor, ha azt tapasztalják, hogy törekvéseik ellenére képtelenek elkerülni ilyen szituációkban. Erre vonatkozó kérdéseimre azonban elutasító válaszok érkeztek (lényegi különbség ezúttal sem született sem területi, sem életkori, sem nemi változók szerint).

Az adatközlők önreflexiója kritikus volt: csupán negyedük (23%) válaszolta azt, hogy képesek kiszűrni a szlenges elemeket beszédükből szükség esetén, kétharmaduk (64%) viszont szándékuk ellenére sem (ld. a bevezetőben idézett példákat; hasonló megfigyelésekről számol be pl. Bóna, 2012 is). Az adatközlők azonban mindezek ellenére is pozitívan viszonyulnak a szlenghez, s ez tudvalevőleg nagyban befolyásolja a használat motivációit (ld. Gardner, 1985): több mint háromnegyedük (76%) sosem vette fontolóra azt, hogy leszokjon. Az összefüggéseket a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra. A szlenghez fűződő attitűdök és motivációk a nyelvi alkalmazkodás tükrében (n = 320)

S hogy miért nem? Az indoklásokban olvasható gondolatok ezúttal is olyan mértékű hasonlóságokat mutatnak az adatközlők megfogalmazásaiban, amely lehetővé tette kategóriák felállítását. Ezek a következők: 1) Mindenki használja. 2) Egy fiatalnak így kell beszélnie a kortársaival. 3) Nélküle kinevetik az embert. 4) Érdekes, változatos, a magyar nyelv részeként növeli a szókincset. Érdekes, hogy a szlenghez negatívan viszonyulók indoklásai egyébként ugyanezek voltak, csupán más szemszögből: 1) Mindenki használja. 2) Gyerekes, idegesítő mindig így beszélni. 3) Miatta kinevetik az embert. 4) Unalmas, a magyar nyelv szépségeit csorbítva csökkenti a szókincset. Továbbá: 5) Sokan már meg sem tudják különböztetni a „rendes” nyelvtől, vagy ha igen, akkor is „kicsúszi”. Néhány idézet az adatközlőktől: „Felesleges leszokni, mert nem ártalmas és nem lesz tőle rákos semmilyen szervem sem” (Bp12F); „Szerintem semmi baj a szlenggel, igaz, sokszor rosszul jön iskolában, de ez a fiatalok sajátos nyelvjárása, ami egyre jobban terjed. Így fejezik ki magukat, és szinte elkerülhetetlen” (Tp9L); „Hány olyan eset van, amikor nem szabad szlenget beszélni? Egy-kettő évente, nem? Annyira meg csak megembereli magát az ember, nem? Annyira képes összekapni magát, a többi meg nem mindegy?” (Bcs12F).

Összefüggésben a szleng okozta hátrány kérdéseivel: az adatközlők 15%-a tartja úgy, hogy a pedagógusnak el kell fogadnia a szleng tanórai használatát. „Szerintem minden tanár akkor figyel oda a legjobban a diákra, és akkor érdeklí a diák, ha elfogadja a szleng, mert ez az elterjedt a fiatalok körében” (Szb9L); „Neki is el kell fogadni a szleng, hogy mi is elfogadjuk, amit ő akar tanítani” (Mc12F); „a szleng már úgy beépült a nyelvünkbe, hogy az bocsánatos bűn, ha valaki száján kicsúszi” (Szb9L); „Szerintem elmondhatja a véleményét, hogy az nem helyes, de ez mindenkinek a saját döntése, hogy hogyan beszél” (Db12F); „Eltűri, mivel tanár, és ezért fizetik” (Bp9F). E hozzáállás képviselői ugyan kisebbségben voltak, viszont további 27% gondolja a szleng elfogadhatónak és elfogadandónak bizonyos feltételekkel (ha a szlengszó nem trágár, ha nem a tananyagról van szó stb.), és ez összesítve már az adatközlők több mint 40%-át teszi ki.

Következtetések

Az eredmények elsősorban arra hívják fel a figyelmet, hogy az egyes funkciók nem választhatók el élesen egymástól, hanem egymással összefüggésben játszanak szerepet a fiatalok nyelvhasználatában. Ezek az esetek jelentős részében ráadásul nem is tudatosak, sokkal inkább csupán megszokásról beszélhetünk. A verbális lázadásról és rejtőzésről felvetett hipotézisek igazolódtak. A kutatás idején az idősebbek által még nem vagy jóval kisebb mértékben használt internetes közösségi oldalak, azóta pedig az okostelefonokra telepíthető, privát használatú csevegőalkalmazások és további infokommunikációs eszközök egy speciálisabb nyelv használata nélkül is biztosítják a fiatalok számára a rejtőzködést, a közösségi életet és sok más szükségletüket. Nem véletlen tehát, hogy az elrejtő funkcióra tizedannyi jelölés (28) érkezett, mint az egyszerűsítésre (264).

„A szlenget nem kell tanítani, de kategorikusan tiltani sem kell (nem is lehet); a tanulókat arra kell megtanítani, hogy mely közlési helyzetekben kerülendő és melyekben lehetséges a szleng használata” – tanácsolja Péter Mihály is (2001/2005. 45.). Az egyszerűnek tűnő javaslat mögött azonban jelentősebb kérdések állnak. Csupán a szleng egyszerre divatos és automatikus használatáról, a fiatalok ehhez fűződő pozitív nyelvi attitűdjeiről, és „bocsánatos bűn”-ökről van szó? „Sociohistorical factors decisively affect attitudes, which is why any study on language attitudes that belittles their role will simply scratch the surface of the question”⁶ (Lasagabaster, 2004. 402.).

A felszín alatt

Kognitív stilisztikai keretben a stílusnak való megfelelés „nem abszolút kijelölés, hanem mindig valamilyen fokozati skála mentén modellálható” (Tolcsvai Nagy, 1996. 59.) a durvától a közömbösön át a választékosig, az értékmegvonótól az értéktelítőig. Ez a skála koronként és csoportonként változhat, sőt az eredeti, elsődleges jelentésében negatívumot jelölő szavak ellenkező értelmet nyerve akár értéktelítővé is válhatnak (Tolcsvai Nagy, 2004. 103.). Vagyis az, ami a felszínen a fiatalok nyelvi vagy kommunikációs inkompetenciájának tűnhet, ami kevesebb pontot ér az iskolai értékelésben és fejlesztendőnek tartott, az, ha nem is minden esetben, de gyakran magyarázható a stílus-tulajdonítás generációs különbségeivel. Azzal, hogy a beszédpartnerek nem ismerik fel egymás elvárásait e téren. Ez a feltételezés könnyen igazolható, ugyanis a szándékolatlan használatot az azonnali verbális és nem verbális reakciók jeleznek: ilyen a mentegetőzés, a bocsánatkérés, a pirulás, a száj vagy az egész arc eltakarása, a megakadásjelenségek közül az ismétlés és az újraindítás. Ez azonban nem minden esetben tapasztalható. Még gyakrabban előfordul, hogy a tanulók normái szerint is durva szót olyannal helyettesítik (pl. a szó újraindításával), ami a pedagógus tulajdonításában szintén durva, ők azonban azt már kevésbé tartják annak, vagy egyenesen közömbösnek.

Mielőtt levonnánk azt a következtetést, hogy a megoldás mégis a kommunikációs kompetencia fejlesztésében rejlik, hiszen a fiatalok képtelenek megtalálni a beszédhelyzethez illő nyelvhasználati formát, érdemes még lejjebb hatolni. Az audiomonitoros elmélet szerint minél több figyelmet fordítunk beszédünkre, annál inkább közelítünk a standardhoz (vö. pl. Labov, 1966). A kérdés azonban az: mit tartanak a fiatalok a standard szókészletébe tartozónak? A változás folyamata a szavaknak tulajdonított stílus eltéréseit, a beszélők nyelvi mentalitását és a nyelvi normák határait illetően érzékelhető.

⁶ „A társadalomtörténeti tényezők döntően befolyásolják az attitűdöket, ezért bármely nyelviattitűd-kutatás, amely ezek szerepét lekicsinyli, csupán a felszínen kapargatja a kérdést”

Amennyiben a normákat szociokulturálisan meghatározott mintáknak tartjuk, amelyek eligazítanak az elvárások rendszerében és orientálnak a szituációtól függő sikeres nyelvi viselkedésmódokról (Tolcsvai Nagy, 1996. 59.), úgy megállapítható, hogy a fiatalok számára ez a minta ma bizonytalan, tehát nem képes orientálni, hiszen az írott és a beszélt, a formális és az informális kategóriák közötti határok elmosódnak látszanak. „The concept of slang is relative: the changes in what is seen as neutral or formal language usage will also change what is perceived as slang. [...] Slang is easily outdated: current slang expressions will soon fade into oblivion or become part of »stilistically neutral standard speech«⁷ (Lantto, 2014. 641.).

Holott a szocializálódó gyermeknek biztos kategóriákra lenne szüksége az élet minden területén. „Közléstudásunk (= kommunikációs kompetenciánk) és benne kiváltképp nyelvi mentalitásunk a társadalomba való belenövésünk során és a mindenkori, illetőleg mindig változó környezet hatására alakul ki, és életünk végéig módosul. [...] Mindezek következménye nyelvhasználatunk bizonyos mértékű módosulása” (Kiss, 2008/2013. 14.). Vagyis a fiatalok nyelvhasználatának a megítélésekor nem lehetünk közömbösek a beszélőközösség nyelvi mentalitásának a változásai iránt.

Szlang és nyelvi mentalitás a 21. században

Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a nyelv a változó időben, a változó térben és a változó társadalomban változó emberektől használtan változik, akkor a szlang használatának egyre nagyobb mértékű térnyerését is egy olyan folyamatként kezelhetjük, amelynek során a beszélőközösség tagjai az őket körülvevő világ változásaira reagálnak nyelvhasználatukkal. Közismert tény, hogy egy nyelv vagy nyelvváltozat használati színterei bővülésének vagy szűkülésének

Közismert tény, hogy egy nyelv vagy nyelvváltozat használati színterei bővülésének vagy szűkülésének egyik leggyakoribb oka a beszélők viszonyulásának a megváltozása. Annak pedig már externális, társadalmi okai is vannak.

Ilyen az a folyamat is, amely Magyarországon a 20. század második felének társadalompolitikai változásainak a hatására indult el, s amellyel nyelvhasználati kérdések vizsgálata során is számolnunk kell. Ez a folyamat a család szerepének a háttérbe szorulása a kortársi kapcsolatok javára, továbbá a fiatalok önállóságának, társadalmi elismertségének a növekedése. „A szülő adjon teljes szellemi szabadságot gyermekeinek egyénisége önálló faragására” (Sp12F) – írja egy adatközlő a szlang használatának elfogadásáról. Kiegyenlítődni, illetve megfordulni látszik a felnőtt → gyermek irányú hatás. Ma már a serdülő fiatalok is kijavítják és tanítják szüleiket. Közismert szociolingvisztikai tény, hogy minél lazább a kapcsolat egy közösség tagjai között, annál fogékonyabban a változásokra.

⁷ „A szlang fogalma viszonylagos: az azzal kapcsolatos változások, hogy mit tartunk semleges vagy formális nyelvhasználatnak, azt is megváltoztatják, hogy mit tartunk szlengnek. [...] A szlang könnyen elavul: az aktuális szlengkifejezések hamarosan feledésbe merülnek vagy a »stilisztikailag semleges standard közbeszéd« részévé válnak”

egyik leggyakoribb oka a beszélők viszonyulásának a megváltozása. Annak pedig már externális, társadalmi okai is vannak.

Ilyen az a folyamat is, amely Magyarországon a 20. század második felének társadalmpolitikai változásainak hatására indult el, s amellyel nyelvhasználati kérdések vizsgálata során is számolnunk kell. Ez a folyamat a család szerepének a háttérbe szorulása a kortársi kapcsolatok javára, továbbá a fiatalok önállóságának, társadalmi elismertségének a növekedése. „A szülő adjon teljes szellemi szabadságot gyermekeinek egyénisége önálló faragására” (Sp12F) – írja egy adatközlő a szleng használatának elfogadásáról. Kiegyenlítődni, illetve megfordulni látszik a felnőtt → gyermek irányú hatás. Ma már a serdülő fiatalok is kijavítják és tanítják szüleiket. Közismert szociolingvisztikai tény, hogy minél lazább a kapcsolat egy közösség tagjai között, annál fogékonyabbak a változásokra. Az 1960-évektől a hagyományos, paraszti életforma „fenntartása, ismétlése helyett ettől az életformától való elszakadás, az újítás, illetve eltérés vált mérvadóvá. [...] a falun kívül megismert mintákat a fiatalok közvetítik az idősebb generációk felé” (Verebélyi, 2009. l. n.). Erre a beszélőközösség idősebb tagjait reprezentáló nyelvi adatok adnak bizonyosságot, amelyekhez kétféle módon jutottam.

1) A kérdőív a szülők és a nagyszülők nyelvhasználatáról, a fiatalok által tapasztalt hozzáállásáról is faggatta az adatközlőket. Tanáraikhoz képest szüleiktől jóval kevésbé várják és fogadják el azt, hogy kijavítsák gyermekeik nyelvhasználatában a szlenges elemeket. A meggyőző többség a szleng elfogadását a bizalmasabb szülő–gyermek kapcsolat egy jegyeként értelmezi: „Édesanyanyelvünket megtanuljuk édesanyánktól, ő megtanulhatja a szlenget a gyerektől. Kölcsönösen hatnak egymásra. Így kapcsolatuk még inkább elmélyülhet” (Tp12L); „erősíti a »modern« gyermek és a szülő kapcsolatát” (Sp9L). Egyedülüként képez kivételt az alábbi adatközlő gondolata: „Szerintem a szülő feladata, hogy gyerekkorában megtanítsa a gyereket »szépen« beszélni, neki a szleng nélkül is tudnia kell bizalmasan beszélni a gyerekével” (P9L).

2) A fiatalokkal végzett vizsgálatnál egyidejűleg egy átfogó, Kárpát-medencei magyar dialektológiai projekt, az *Új magyar nyelvjárási atlasz* adatgyűjtési munkálatai is zajlottak a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával (ld. <http://umnya.elte.hu>). A munkát végző Geolingvisztikai Kutatócsoporthoz magam is csatlakoztam tudományos segédmunkatársként. A változatos korosztályú, de legalább 30 éves falusi felnőttekkel készített, a nyelvi attitűdök felmérését célzó interjúk a szleng terjedésének a vizsgálatához is fontos adalékokkal szolgáltak. Az adatközlők nagyobb része szívesen hozott példákat olyan szlengszavakra, amelyeket gyermekeiktől, unokáiktól tanultak el, és használják is. Egy jellemző vélemény:

„– Ugye most már sokszor én is mondok olyat, amit a gyerekek mondtak.

– *Miket például? Tetszik ilyet tudni most?*

– Nahát... *Oké, meg menő... szuper.* [...] Hát amit mondanak a fiatalok, már én is átveszem tőle. [...]

– *És az, ahogy itt beszélnek a faluban, tetszik? Ahogy még az idősebbek beszélnek, ez a tájszólás tetszik Kati néninek?*

– Hát... hogyha úgy magunk között vagyunk, ugye, a mi korosztályunk, akkor igen. De ha fiatalokkal vagyunk, akkor nem tetszik, akkor már én is jobban azt szeretem, ahogy a fiatalok beszélnek.” (Egyházasrádóc, 63 éves nő)

Tény, hogy a nyelvhasználatban a presztízsértékű, (ezért) kedvelt formák terjednek. Az idősebbek körében megfigyelhető – noha nem kizárólagos – törekvés a fiatalokhoz való alkalmazkodásra tovább növeli a fiatalos beszédmód tekintélyét, s előre mozdítja azt a folyamatot, amelynek során egyre több, korábban bizalmas minőségű szó áramlik be a köznyelvi szókészletbe. Holott az adatközlő tanulóknak csupán a fele (50%)

nyilatkozott úgy, hogy szívesen hall szlenget szüleitől, és még kevesebben (30%) nagy-szüleiktől.

További fontos társadalmi tényező a kérdésben a média is. Az adatgyűjtés idején aktuális közoktatási jelentés szerint egy átlagos magyar fiatal a középiskola befejezéséig körülbelül 15 000 órát tölt a televízió előtt (iskolában 12 000 órát) (Török és mtsai, 2011). A 8–14 évesek egyre fontosabb fogyasztói célcsoporttá válnak, s a felnőtt társadalom élvezeti cikkeiből való részesedés mértékének a növekedésével együtt erősödik a fiatalok individualizációs folyamata. Internetgazdasági felmérések szerint sokkal hatékonyabban használják a világhálót, ami ma hatalmas versenyelőnyt jelent az idősebbekkel szemben, így ők azok, akik befolyásolják az eszközök, tartalmak változását, s azt, hogy milyen kommunikációs csatornák és médiafelületek kerülnek előtérbe. A Digital Media Report 2011 elnevezésű magyarországi felmérés szerint az ötvenéves adatközlők csupán egyötöde internetezik rendszeresen, akiknek a felét fiatalabb családtagjaik tanítják annak használatára.⁸ Számos tanulmány születik a média (akár a közszolgálati média) nyelvének „kereskedelmiesülés”-éről is. „A barátainkról vagy internetről ragadnak ránk szleng szavak, és ezeket a szüleink visszahallják tőlünk. Előbb-utóbb ők is elkezdik használni, és akkor már nem zavarja őket” (Bcs9F); „Tanulhatnak tőlünk” (Sp12L).

Összegzés

A változásokra természetesen a fiatal korosztály tagjai a legfogékonyabbak, ők pedig a fent említett számos oknál fogva egyre erőteljesebb mértékben és egyre több téren vannak hatással az idősebb nemzedékek képviselőire is, akik valamelyest szintén nyitottabbakká váltak az újításokra. A gyakran egyszerűen nyelvi-nyelvhasználati hibának vélt formák, a pusztán nyegle magatartásnak tulajdonított nyelvi viselkedés jéghegyének a csúcsa alatt jóval mélyebb, a közösségi mentalításban érzékelhető változások húzódnak. A tanári, szülői helyesbítés elmaradása vagy egyre enyhébb kifejeződése, s a felnőtteknek a fiatalokhoz igazodni igyekvő szóhasználatára érthető módon téves képet alakíthat ki bennük a beszédpartner elvárásairól. Nyilvánvaló tehát, hogy a nyelvi és nem nyelvi viselkedés mércéjét (is) ezek fényében újítva érdemes megőriznünk – illetve másik oldalról: őrizve érdemes megújítanunk (ld. még Kiss, 2003).

Köszönetnyilvánítás

Ezúton mondok köszönetet az intézmények vezetőinek, pedagógusainak a kutatás befo-gadásáért és a kérdőív kitöltéséhez biztosított tanórákért, továbbá az adatközlő tanulóknak véleményük őszinte és átgondolt közléséért.

A tanulmány az EFOP 3.6.1-16-2016-00015 azonosítószámú „Pannon Egyetem átfogó intézményfejlesztése az intelligens szakosodás elősegítése érdekében” című projektje keretében készült.

⁸ Forrás: <http://www.nyest.hu/hirek/az-otvenesek-is-sokat-chatelnek>; utolsó letöltés: 2019. 08. 08.

Irodalom

- Bárczi Géza (1932). *A „pesti nyelv”*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- Bóna Judit (2012). Hogyan mondanak vissza hallott szövegeket a középiskolások? *Anyanyelv-pedagógia*, 5(2), <http://anyp.hu/cikkek.php?id=379>. Utolsó letöltés: 2019. 08. 08.
- Chapman, Robert L. (1988). What is Slang? In uő, *A New Dictionary of American Slang*. Abridged Edition. London: Pan Books.
- Csepeli György (2002). *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris.
- Dittmar, Norbert (1976). *Sociolinguistics*. London: Edward Arnold.
- Eble, C. C. (1992). Slang. In McArthur, T. (szerk.), *The Oxford Companion to the English Language*. Oxford & New York: Oxford University Press. 940–943.
- Eble, C. C. (1999). A szleng meghatározásáról. In Fenyvesi Anna, Kis Tamás & Várnai Judit Szilvia (szerk.), *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 135–140.
- Eble, C. C. (2004). Slang and Antilanguage. In Dittmar, N., Mattheier, K. J. & Trudgill, P. (szerk.), *Sociolinguistics / Soziolinguistik*. 2nd completely revised and extended edition. Berlin & New York: Walter de Gruyter. 262–267. DOI: [10.1515/9783110141894.1.2.262](https://doi.org/10.1515/9783110141894.1.2.262)
- ÉÚ = A 2019. május 6-án megírt magyar nyelv és irodalom középszintű írásbeli érettségi vizsga javítási-értékelési útmutatója. Oktatási Hivatal: http://dload.oke.hu/erettsegi/feladatok_2019tavasz_kozep/k_magyir_19maj_ut.pdf. Utolsó letöltés: 2019. 08. 08.
- Jelisztratov, V. (1995/1998). *Szleng és kultúra*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Fasold, R. (1984). *The Sociolinguistics of Society*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Feagin, C. (2002). Entering the Community: Fieldwork. In Chambers, J. K., Trudgill, P. & Schilling-Estes, N. (szerk.), *The handbook of language variation and change*. Oxford: Blackwell Publishing. 20–39. DOI: [10.1002/9780470756591.ch1](https://doi.org/10.1002/9780470756591.ch1)
- Fiévet, A.-C. & Podhorná-Polická, A. (2006). Les médias, l’argot et l’imaginaire argotique – une comparaison franco-tchèque. In Szabó, D. (szerk.), *L’argot: un universel du langage?*, Budapest: Département d’Études Françaises ELTE & Centre Interuniversitaire d’Études Françaises. 27–52.
- Forgács József (1996). *A társas érintkezés pszichológiája*. Budapest: Kairosz Kiadó.
- Gardner, R. C. (1985). *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold.
- Gósy Mária & Kovács Magdolna (2001). A mentális lexikon a szóasszociációk tükrében. *Magyar Nyelvőr*, 125(3), 330–354.
- Hotten, J. C. (1913). *The Slang Dictionary. Etymological, Historical and Anecdotal*. London: Chatto & Windus.
- Kiss Jenő (2003). Általános kérdések. In Kiss Jenő & Pusztai Ferenc (szerk.), *Magyar nyelvtörténet*. Budapest: Osiris Kiadó. 11–68.
- Kiss Jenő (2008/2013). *A nyelvi változás – kutatói dilemmák*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Kolozsvári Grandpierre Emil (1979). *Herder árnyékában*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Kövecses Zoltán (2009). *Magyar szlengszótár*. 2., bővített és átdolgozott kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Labov, William (1966). *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, D. C.: Center for Applied Linguistics.
- Lantto, H. (2014). Code-switching, swearing and slang: The colloquial register of Basque in Greater Bilbao. *International Journal of Bilingualism*, 18(6), 633–648. First published: 31 August 2012. DOI: [10.1177/1367006912457274](https://doi.org/10.1177/1367006912457274)
- Lasagabaster, D. (2004). Attitude / Einstellung. In Dittmar, N., Mattheier, K. J. & Trudgill, P. (szerk.), *Sociolinguistics / Soziolinguistik*. 2nd completely revised and extended edition. Berlin & New York: Walter de Gruyter. 399–405. DOI: [10.1515/9783110141894.1.3.399](https://doi.org/10.1515/9783110141894.1.3.399)
- Matolcsi-Papp, Zoltán (2006). Nemzedékek alkonya. In Csepeli György, Kigyós Éva & Popper Péter (szerk.), *Magára hagyott generációk. Fiatalok és öregek a XXI. században*. Budapest: Saxum Kiadó. 147–160.
- Nat = Nemzeti Alaptanterv. 110/2012 (VI. 4.) Korm. rendelet. *Magyar Közlöny*, 66, 2012. június 4.: 10 635–10 847.
- Parapatics Andrea (2008). *Szlengszótár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Parapatics Andrea (2011). A szleng tanításáról középiskolai nyelvtankönyveink tükrében. In Boda István Károly & Mónos Katalin (szerk.), *XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Debrecen, 2010. augusztus 26–28*. Budapest & Debrecen: MANYE & Debreceni Egyetem. 360–366.
- Parapatics Andrea (2014). A szleng hagyományos funkcióiról a fiatalok szemével. *Iskolakultúra*, 24(4), 63–76.
- Partridge, E. (1933/2002). A szleng ma és tegnap. In Várnai Judit Szilvia & Kis Tamás (szerk.), *A szlengkutatás 111 éve*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 17–26.

- Péter Mihály (1980). Szleng és költői nyelvhasználat. *Magyar Nyelvőr*, 104(3), 273–281.
- Péter Mihály (1999). „Húsz év múlva” (Régebbi és új gondolatok a szlengről). In Fenyvesi Anna, Kis Tamás & Várnai Judit Szilvia (szerk.), *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 25–39.
- Péter Mihály (2001/2005). Gondolatok nyelvünk állapotáról. In uő, *Nyelv, stílus, költői beszéd. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 39–48.
- Stenström, A.-B. (2006). Teenagers’ use of taboo slang: London and Madrid compared. In Szabó, D. (szerk.), *L’argot: un universel du langage?* Budapest: Département d’Études Françaises ELTE & Centre Interuniversitaire d’Études Françaises. 197–208.
- Szabó Edina (2008). *A magyar börtönszleng szótára*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Tamás Adél, Bartalis Boróka & Kádár Edit (2019). *Magyar nyelv és irodalom VII. osztály*. <http://hunlang.lett.ubbcluj.ro/hu/anyanyelvi-nevelés-munkacsoport> Utolsó letöltés: 2019. 12. 07.
- Tolcsvai Nagy Gábor (1988). A mai magyar nyelv normarendszerének egy jelentős változásáról az ifjúsági nyelv kapcsán. *Magyar Nyelvőr*, 112(4), 398–405.
- Tolcsvai Nagy Gábor (1996). *A magyar nyelv stilisztikája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor (2004). *Alkotás és befogadás a magyar nyelv 18. század utáni történetében*. Budapest: Áron Kiadó.
- Tóth Szergej (2008). Az orosz „tolvajnyelv”. In: Zimányi Árpád (szerk.), *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XXXV. Sectio Linguistica Hungarica*. Eger: EKF Liceum Kiadó. 147–172.
- Török Balázs, Szekszárdi Júlia & Mayer József (2011). Az iskolák belső világa. In *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. Budapest: OFI. <http://www.ofi.hu/kiadvanyaink/jelentes-2010/17-belso>. Utolsó letöltés: 2019. 08. 08.
- Verebélyi Kincső (2009). Les ailes du temps. Az ifjúság vasárnapja. In Keszeg Vilmos, Pozsony Ferenc & Tötszegi Tekla (szerk.), *A fiatalok vasárnapja Európában*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 66–79.

Absztrakt

A dolgozat a mai magyar nyelvhasználat egyre látványosabban megnyilvánuló, sajátos nyelvi és társadalmi kérdésével foglalkozik: azzal, hogy a felnövekvő nemzedék tagjai milyen nyelvi attitűdökkel viseltetnek az idők során változatos szerepköröket betöltő, nemcsak szókészletét, hanem státuszát és stílusát tekintve is állandóan módosuló szleng iránt, hogy ez milyen hatással van az őket körülvevő és nevelő idősebbek, a szélesebb magyar beszélőközösség nyelvi mentalitására és fordítva, s hogy mindezek hátterében milyen nyelvi és társadalmi változások állnak. A kutatás elsősorban a fiataloktól változatos módszerekkel gyűjtött objektív és szubjektív nyelvi adatokra épül, további adalékként vonja be idősebb, falusi beszélők véleményét is. A szleng definíciójához hagyományosan a funkciók felsorolásával közelít a szakirodalom. Jelen kutatás e funkciók módosulásának és a nyelvi változás néhány külső okának a feltárásával figyelmeztet arra, hogy a hivatalos nyelvhasználatban is fel-felbukkanó szleng korántsem minden esetben a fiatalok nyelvi és/vagy kommunikációs (in)kompetenciájáról árulkodik, hanem a változó társadalom változó közösségi mentalitásának egy következménye. Ennélfogva a szlenggel kapcsolatos pedagógiai gyakorlatot is érdemes lenne újra gondolni.